

Corina VOICU

ȘCOALA MONOGRAFICĂ DIMITRIE GUSTI ȘI DRĂGUȘUL

DIMITRIE GUSTI MONOGRAPHIC SCHOOL AND DRAGUS

Abstract: *Dimitrie Gusti holds a particularly important place in Romanian culture as professor, coordinator and connector of a whole generation of researchers. The school of social monograph created by him ends up being so extensive that it becomes a cultural trend in the intellectual milieu of the inter-war period.*

The monographic method originates in the Sociology Seminary held by the Sociology, Ethics and Politics Department of the Bucharest Faculty of Letters in 1924-1925. The research campaigns begin with the villages: Goicea Mare, Rușețu, Nereju and Fundu Moldovei.

The fifth monographic research, done in 1929, takes place in Drăguș, district of Făgăraș. The Gusti School reaches the peak of its activity and the team consists of 89 researchers. New villages will follow: Runcu, Cornova (Bessarabia), Clopotiva and Șanț. The last monographic campaign is no longer led by Prof. Gusti but by Anton Golopenția who studies Dâmbovița region (district of Argeș). The Gusti School focused on the following topics: traditional crafts, village constituency and architecture, folk art and its complex manifestations. They had a holistic approach, relating the external manifestations to the villagers' specific rites and traditions. In order to understand as a whole the Romanian culture they chose always to study a village from a different region.

The Ethnographic Museum from Brașov made an attempt to redeem the recollections of the monographic research from Drăguș. This attempt developed into an exhibition, a collection of texts and images and a multimedia CD, all of them named "Professor Dimitrie Gusti in the Memory of Drăguș". In 2000 and 2001, field work was done in order to contact and interview the villagers who met the researchers and to understand how they perceive, after 70 years, the work of the Bucharest Sociological School in Drăguș. The memories are still vivid, which proves that the monographic campaigns modified the perception of self-identity.

1. Dimitrie Gusti - personalitate și sistem ideologic

Dimitrie Gusti a fost liderul carismatic al școlii monografice, care a captat interesul tinerilor intelectuali prin personalitate și prin noutatea tipului de cercetare. În plus, ca un organizator de excepție, știa să atragă fondurile necesare cercetării și publicării lucrărilor rezultate din aceste campanii și să promoveze imaginea școlii sale, în țară și străinătate. Gusti se distinge în cadrul culturii române în primul rând ca profesor, coordonator și liant pentru o întreagă generație de cercetători. Școala de monografie socială pe care el o formează ajunge să fie atât de cuprinzătoare, încât devine un curent cultural al perioadei interbelice.

În urma formației sale universitare, dobândită în Germania și apoi în Franța, a fost influențat în cea mai mare măsură de profesorul W. Wundt, de filosofia căruia este legată

ideea fundamentală a eticii gustiene – după cum afirma M. Vulcănescu – anume, „ridicarea omului prin propria lui faptă”¹.

Structura societății este înțeleasă de Gusti ca „manifestare colectivă de voință”, constituită din manifestări (sau forme de activitate) culturale, economice, etico-juridice și politice. Manifestările culturale și cele economice constituie viața socială, în timp ce manifestările juridice (normele) și cele politice (realizări de norme) reglementează viața socială. Toate aceste manifestări sunt condiționate de patru cadre – cosmologic, biologic, psihologic și istoric.

Manifestările și cadrele sunt prezente în toate celulele sociale, sau unitățile sociale, iar în cazul cercetărilor monografice, unitatea socială va fi satul. Structurarea cercetării și alcătuirea echipelor se va face după această concepție a cadrelor și manifestărilor.

După modelul seminariilor la care participase în Germania, Gusti, în calitate de profesor universitar, construiește un seminar unde să se cerceteze probleme sociale actuale și concrete, prin construirea de monografii sociologice și etice care vor ajuta la evitarea oricăror „generalizări și analogii pripite”². Seminarele vor forma specialiști care vor contribui la realizarea unei necesare reforme sociale, care va trebui să ajute România să „dobândească un loc de frunte printre națiunile universale, creatoare de cultură”³.

Demararea acestor campanii a fost făcută pe un fond istorico-social deosebit, cel al perioadei interbelice. Generația tânără a anilor 1920, care a trăit Primul Război Mondial, venea cu idei de reformă socială, iar datorită talentului său pedagogic excepțional, Gusti își apropie studenții și o mare parte a mișcării intelectuale tinere a perioadei.

Gusti, în cadrul seminariilor sale, construiește o metodă de cercetare și îndruma, încurajându-i pe studenți să devină independenți și creativi. După discipolul său, Mircea Vulcănescu, „calitatea esențială a personalității lui este dinamismul ei obiectiv și organizator, «animația» pe care o imprima oricărui lucru de care se apuca”.

Cercetarile școlii gustiene erau îndreptate spre descoperirea adevărului social, „chipul autentic al românului de astăzi”, dar finalitatea lor era „ridicarea culturală a maselor populare”, îmbunătățirea condițiilor de viață pe scară largă, pentru a ajunge la dorita maximă dezvoltare a fiecărei personalități umane”⁴.

Satul este văzut, din perspectiva intelectualului, ca subdezvoltat și care trebuie emancipat (vezi foto nr. 1).

2. Monografia – definiție ca metodă și aplicație practică

Metoda monografică se cristalizează pornind de la Seminarul de sociologie de pe lângă Catedra de Sociologie, Etică și Politică din cadrul Facultății de Litere București, în anul universitar 1924-1925, când Dimitrie Gusti le cere membrilor seminarului să alcătuiască un plan de cercetări monografice. La 8 februarie 1925, în cadrul Seminarului de sociologie condus de Gusti, avându-l ca asistent pe G. Vlădescu-Răcoasa, începe pregătirea primei ieșiri pe teren. Ca linie de acțiune, se impune necesitatea lucrului în colectivitate, implicând specialiști în diverse domenii, pentru a acoperi toate aspectele vieții din

¹ Mircea Vulcănescu, *Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti*, București, Editura Eminescu, 1998.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

comunitățile rurale. Această cercetare complexă presupune o organizare specifică, și oameni potriviți, deoarece „calitatea roadelor unei monografii atârnă de însușirile monografiștilor. Cum va fi monografistul, așa va fi și monografia”, afirma Gusti⁵, care definește un cadru larg de cercetare al satului, conform teoriei sale sociologice a cadrelor și manifestărilor.

Până la prima cercetare monografică, Goicea Mare, sociologia era o știință de cabinet. Ieșirea pe teren pentru observația directă ilustrează concepția gustiană despre necesitatea contactului ne-mediat cu realitatea, pentru a avea dimensiunile corecte ale materialului de studiat și a se feri de abstracțiuni și generalizări greșite. Gusti încuraja originalitatea, cercetătorii diferiți, ca discipline, erau încurajați să-și păstreze diversitatea specifică, cercetarea era colectivă, dar fiecare cercetător avea totuși un subiect preferat.

În următoarele ședințe ale Seminarului se stabilește bibliografia, se prezintă planuri și se construiesc chestionare pentru cele patru cadre – cosmologic, biologic, psihologic și istoric, apoi pentru manifestări – economice, spirituale, juridice și politice-administrative. Concret, pentru alcătuirea echipelor de cercetare pluridisciplinare, erau necesari minimum 12 specialiști, mărturisește Mircea Vulcănescu: „Un geograf, un antropolog, dublat de un statistician, un istoric și un psiholog-etnograf pentru cadre. Iar pentru manifestări, un economist, un jurist, un cercetător al vieții politice și administrative și cel puțin trei cercetători ai vieții spirituale: un folclorist muzicolog, pentru muzică și dans, un literat-lingvist pentru limbă, literatură și ideologie, precum și un etnolog, cunoscător al artei, tehnicei și moravurilor locale”, toți coordonați de un sociolog. Aceștia aveau un plan de cercetare comun, care dădea misiunea precisă fiecărui cercetător sau grup de cercetare, iar ședințele comune erau alt factor de coeziune al întregii echipe.⁶

Metoda observației directe are anumite reguli definitorii în viziunea gustiană. Aceasta trebuie să fie sinceră, obiectivă, exactă și completă, apoi controlată și verificată, colectivă, informată și pregătită. Este o metodă intuitivă, după Gusti, implică creativitatea, observatorul trebuie să meargă în esența fenomenului studiat, și, în final, comparativă. Comparația are un rol deosebit de important, ea transformând observația în știință (foto. 2).

3. Campaniile monografice

Între 25 aprilie și 1 mai 1925 are loc prima cercetare monografică în comuna Goicea Mare, jud. Dolj, echipa fiind formată din 11 membri și condusă de Gusti, cu G. Vlădescu-Răcoasa, ca asistent, și M. Vulcănescu, ca absolvent. Monografiștii verificau planul făcut la seminar în contact direct cu realitatea, modificându-l în funcție de necesități.

La un an după prima campanie, între 13 și 26 iulie 1926, are loc cea de-a doua campanie monografică, în comuna Rușețu, jud. Brăila, la ea participând 17 cercetători, printre care și H.H. Stahl și un fotograf profesionist, I. Berman. Acum se alcătuiesc echipe în funcție de problematici: statistică, bugete, studiul gospodăriilor, folclor.

⁵ Apud Marin Diaconu, *Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti. Documentar sociologic*, București, Editura Eminescu, 2000.

⁶ M. Vulcănescu, *op. cit.*

Anul 1927 aduce a treia campanie monografică, între 16 iulie și 16 august, în comuna Nereju, jud. Putna, echipa numărând acum 41 de membri, printre care și Traian Herseni. Chestionarele din cercetările anterioare sunt „multiplicate pe exemplare șapirografiate”⁷. Se fac cercetări de antropologie biologică pentru prima dată în cadrul monografiilor, de către prof. Fr. Rainer, și începe strângerea de obiecte din gospodărie.

În 1928, din 10 iulie până în 10 august, are loc a patra campanie de cercetare monografică, la Fundu Moldovei, jud. Câmpulung. Se face un nou chestionar, ca o adaptare a celor folosite în cele trei cercetări precedente. Echipa se extinde, existau deja 62 de cercetători împărțiți în echipe, între care, pentru prima oară, apare Mihai Pop. Notițele nu se mai iau pe caiete, ci pe fișe, depuse în dosare tematice. Se continuă strângerea de obiecte din sat, organizate ulterior într-o expoziție a Seminarului de sociologie. Apoi, obiectele sunt duse în Pavilionul românesc de la Expoziția Universală de la Barcelona, din 1929.

În toate campaniile monografice se organizează biblioteci sătești, unde o mare parte dintre cărți sunt donate de cercetători, și au loc „șezători”, concepute de monografiști, în care aceștia își prezentau intențiile și își câștigau prietenia și colaborarea sătenilor.

Între 13 iulie și 16 august 1929 are loc cea de-a cincea monografie, la Drăguș, jud. Fagăraș, momentul culminant al activității monografice gustiene; echipa ajunge la 89 de cercetători, împărțiți pe cadre și manifestări. Apare în echipă și operatorul de film I. Barbelian, cu care se realizează filmul sociologic *Drăguș*, regizat de Paul Sterian și N. Argintescu-Amza.

După cum mărturisește Traian Herseni în 1932, în studiul *Șapte ani de cercetări monografice*, publicat în „Arhiva pentru știință și reformă socială” și citat de Marin Diaconu, „monografia sociologică este ea însăși o realitate socială”, referindu-se la imensul volum de muncă făcut de echipele tot mai numeroase de cercetători și organizarea acestei munci (atât științifică, cât și practică), împreună cu influența acestora asupra comunității rurale studiate. Rezultatele muncii erau discutate la sfârșitul fiecărei zile de către cercetători, într-o ședință⁸.

Totul este construit având în centru ideea respectului pentru personalitatea umană, ca idee-cheie a eticii gustiene (vezi foto 5 și 6).

La 29 noiembrie, în sala Seminarului de sociologie, are loc o expoziție cu materialele adunate de la Drăguș, coordonată de pictorul Mac Constantinescu, cu această ocazie aniversându-se cinci ani de cercetări monografice. În discursul său din deschiderea expoziției, D. Gusti își afirmă convingerile cu privire la esența și rolul satului românesc, numit

sanctuarul unde s-a refugiat și se păstrează manifestarea de viață a poporului românesc, [...] sinteză a neamului, microcosmul Națiunii... Prin o tenacitate panteistă, satul este păstrătorul raporturilor metafizice ale Națiunii cu veșnicia.

Aceste idei se află în perfectă concordanță cu cele ale lui Blaga și Rebreanu și în continuarea ideologiei pașoptiste a satului ca bază de construcție a națiunii.

⁷ M. Diaconu, *op. cit.*

⁸ *Ibidem.*

O odaie țărănească reconstituită cu obiectele adunate din Drăguș este prezentată la Dresda, la Expoziția Internațională de Igienă, unde primește diploma de onoare.

A șasea campanie monografică se face la Runcu, jud Gorj, între 29 iunie și 18 august, folosind tehnica perfecționată la Drăguș și având aceleași obiective: cercetarea tuturor aspectelor de viață ale satului.

Cea de-a șaptea campanie monografică are loc la Cornova, jud Orhei, Basarabia, între 25 iunie și 13 august 1931, unde participă 55 de cercetători și se realizează filmul sociologic *Un sat basarabean: Cornova*, regizat de Emanoil Bucuța, H.H. Stahl și Anton Golopenția.

În 1932 și 1933 se revine la Drăguș cu alte campanii monografice, într-o formulă restrânsă, unde se urmărește o verificare a datelor adunate în 1929 și observarea schimbărilor intervenite. Gusti era prins în activitatea de ministru și membrii echipei restrânse se concentrează pe redactarea de studii și prelucrarea de materiale.

Cercetări ulterioare mai au loc la Clopotiva și Șanț, în 1935 și 1936.

Plasa Dâmbovnic 1939 – condusă de A. Golopenția – este ultima cercetare, unde monografiștii se ocupau de problema proprietății funciare. Odată cu Golopenția și cu studiul *60 de sate*, apare ideea de cercetare zonală, ca alternativă viabilă a monografiei exhaustive a unui sat.

Începând din 1938, când monografia deja avea o vechime și cercetătorii erau „rodați” cu metoda, iar Gusti, fiind ministru, nu mai putea să se ocupe atât de mult de acest tip de activitate, încep să apară dubiile că metoda cercetării exhaustive este cea mai potrivită pentru cercetarea satului.

Până în 1938, cercetările se axează pe sat ca totalitate a cadrelor și manifestărilor sociale – monografia este exhaustivă și integrală (ca cele de la Goicea Mare, Rușețu, Nereju, Fundu Moldovei, Drăguș, Runcu, Cornova), apoi, un grup de cercetători (A. Golopenția, H. Stahl, Traian Herseni) se axează doar pe unele probleme locale, sau pe studiul regional (Ion Ionică), realizând că monografierea a 15.000 de sate românești este o întreprindere utopică.

H.H. Stahl afirma: „încercarea de a face o monografie de sinteză din toate punctele de vedere într-un singur discurs este utopică. Și inutilă”. Stahl ajunge la concluzii personale bazate pe experiența cercetarilor monografice și crede că soluția este de a studia doar o problemă, din cadrul complex al unui sat, ca, de exemplu, devălmășia satelor din Vrancea⁹.

4. Școala Gusti și etnologia

Cercetarea școlii gustiene trece de la metode indirecte – trimiterea de chestionare prin poștă – la observația directă. El refuză metodele indirecte de interpretare ale faptelor culese de alții, crede că sociologul trebuie să cerceteze personal realitatea socială.

În cadrul monografiilor, se abordează domenii etnologice ca: ocupații tradiționale și meserii, așezări și gospodării și, nu în ultimul rând, arta populară cu toată complexitatea ei de manifestări. Totul se prezintă în context general, în conexiune cu

⁹ H.H. Stahl, în Zoltán Rostás, *Sala luminoasă. Primii monografiști ai Școlii gustiene*, București, Editura Paideia, 2003.

riturile și tradițiile specifice. Se fac studii ample, dedicate formelor de agricultură, păstorit și exploatare a pădurilor. Apare prima clasificare etnografică a stânelor, de către Gh. Radu: *Contribuțiuni la studiul stânelor din România*, București, 1935. Se fac studii asupra așezărilor și gospodăriilor, individualizându-se tipologii ca „satul devălmaș”, concept introdus de H.H. Stahl, „crângurile” descoperite de Lucia Apolzan în Munții Apuseni, sate formate prin „roire”.

Ion Conea face o tipologie a satelor în funcție de structură: risipite, răsfirate, adunate și compacte, iar în structura internă a satului se distinge nucleul (vatra satului) și exteriorul (moșia satului).

Arta populară este studiată de specialiști: C. Brăiloiu se ocupă de folclorul muzical, studiat în context ca manifestare complexă de cultură spirituală, N. Argintescu face analiza portului popular, arătând semnificația sa zonală, se disting funcțiile obiectelor de artă populară, pictorul Mac Constantinescu se ocupă de arta plastică, iar Floria Capsali de dansurile populare (vezi foto 3 și 4).

5. Școala monografică – modernitate și originalitate

Originalitatea școlii gustiene constă în pluridisciplinaritate și în structurarea cercetării, rolurile fiind distribuite pe cadre și manifestări. Pentru cultura română, acest curent cultural, pe care l-a creat Gusti prin școala sa, rămâne de referință în cercetarea de teren din domeniul științelor umaniste și sociale.

Drăgușul, momentul de vârf al cercetărilor monografice, se afla atunci la nivelul la care „era vorba de a aplica antropologia la cercetarea concretă a propriei tale țări”¹⁰ în mediul rural, fiind o perspectivă nouă și originală.

Școala Gusti se integrează în comunitatea științifică internațională prin interesul pe care metoda sa îl stârnește (studiul făcut la Runcu de către studenții germani), târgurile și expozițiile internaționale la care participă (Paris 1937, New York 1939), și nu în ultimul rând, prin studenți trimiși cu burse în Franța – Ernest Bernea, Harry Brauner, Ion Ionică – studentul lui Marcel Mauss, în USA – Roman Cresin și în Germania – Anton Golopenția.

6. Muzeul de Etnografie Brașov pe urmele școlii monografice

În anii 2000 și 2001, Muzeul de Etnografie Brașov cercetează Drăgușul pentru a descoperi urmele școlii monografice în memoria colectivă. Rezultatele concrete ale acestei campanii sunt expoziția, mapa și CD-ul multimedia numite: *Profesorul Dimitrie Gusti în memoria Drăgușului* (vezi foto 7 și 8).

Amintirile sunt păstrate și transmise generațiilor tinere ca o zestre identitară de care drăgușenii sunt mândri. Accentul este pus pe registrul afectiv, pe puntea de legătură între intelectualii școlii de la București și țărani. Ideea cercetării s-a născut din necesitatea consemnării celeilalte „fețe” a realității satului, după cum notează și dr. Ligia Fulga în textul de prezentare a mapei *Profesorul Dimitrie Gusti în memoria Drăgușului*:

Dacă Drăgușul beneficiază de o bogată literatură științifică de specialitate și de o valoroasă documentație fotografică și muzicală – păstrate la Muzeul Satului și Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” din București –, nu același lucru se poate spune despre analiza sistematică a impresiilor, a amintirilor, a aprecierilor drăgușenilor, cele care s-au mai păstrat până astăzi, legate de cercetătorii gustieni și postgustieni.

¹⁰ *Ibidem*.

Concluzia ar fi că a existat o fascinație în ambele sensuri: a cercetătorilor față de lumea satului și a țăranilor față de membrii echipei de cercetare. Prin imaginile de arhivă, excepționalele fotografii ale lui Iosif Berman, se produce întoarcerea în timp la niște realități a căror valoare le face durabile în timp. Membrii echipei sunt vii în amintirile septuagenarilor sau octogenarilor drăgușeni:

Aici în fotografie văd pe profesorul Gusti cu șefii de echipe studențești, în capul mesei. La dreapta lui șade Manoliu, lângă el e Xenia Costaforu. Ea era mâna dreaptă a lui Brăiloiu...

povestește învățătoarea Ana Sofonea la 84 de ani.

Cercetarea interbelică nu a rămas fără urmări, considerate benefice de către săteni: a fost înființat Căminul Cultural, o școală țărănească, medicii au acordat consultații gratuite. Este vorba de o abordare modernă, o „antropologie împărtășită”, în care valorile circulă în ambele sensuri. Astfel, trecerea cercetătorilor prin Drăguș s-a transformat în fapt cultural viu, și a fost atins idealul umanist al profesorului Gusti, de ridicare a satului prin contribuția științei (vezi foto nr. 9).

Foto 1

Foto 2

Foto 3

Foto 4

Foto 5

Foto 6

Foto 7

Foto 8

Foto 9